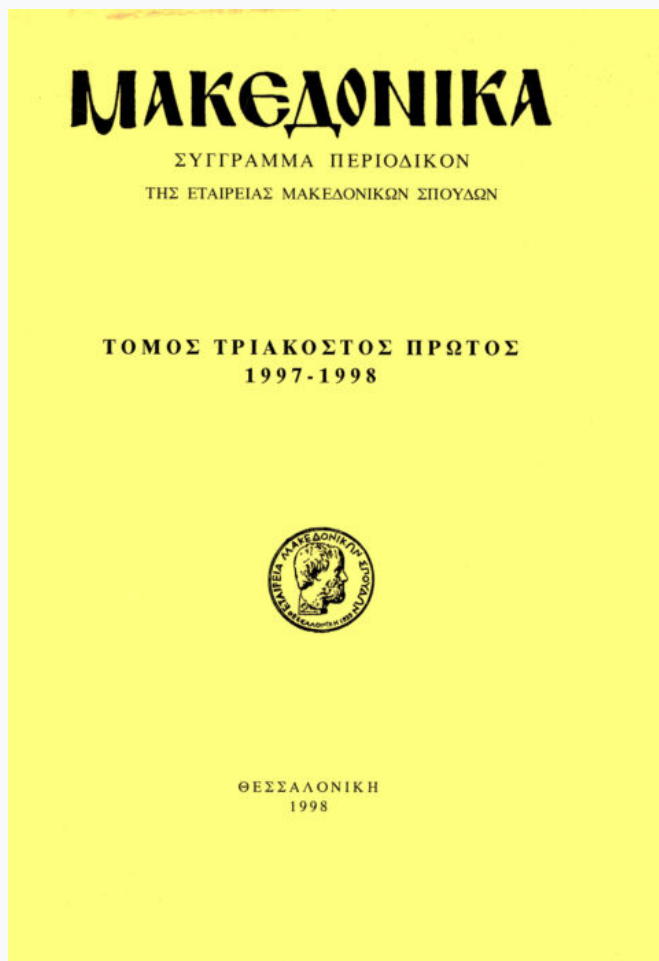

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση-Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.148](https://doi.org/10.12681/makedonika.148)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1998). Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση- Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908. *Μακεδονικά*, 31(1), 442–445. <https://doi.org/10.12681/makedonika.148>

του γεωγράφου C. Blaeu, *Atlas major sive Cosmographia Blaviana, 1666 - Macedonia, Epirus et Achaia, 1662* (καί ανατυπώσεις στὸν 18ο αἰ.) ἡ Gavardina φέρεται στὰ βόρεια τοῦ Ἀλιάκμονα μακριὰ ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο· μὲ τὴν ἐπιφύλαξη βέβαια ὅτι οἱ χαρτογράφοι τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰ. δὲν ἦσαν σαφεῖς στὴν ἀκριβὴ τοποθέτηση τῶν γεωγραφικῶν χώρων πού τοὺς ἀπασχολοῦσαν. Ἐκεῖ τὴν τοποθετοῦν καὶ ἄλλοι χαρτογράφοι τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ.: ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ πρόχειρα νὰ ἀναζητήσει τὶς πληροφορίες αὐτές στὴν ἔκδοσι: Δῆμος Θεσσαλονίκης - Δημοτικὴ Πινακοθήκη, *Χάρτες καὶ γραβιούρες τῆς Μακεδονίας, 1505-1905 αἰ.*, Θεσσαλονίκη 1992. Ὁ συγγρ. στὴν σ. 48 συζητεῖ γιὰ τὸ χωριὸ *Καρίτσα* καὶ ὑποθέτει πὼς πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸ *Φερνίτσα*, πού ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐγγράφα πού ἐξέδωσε ὁ Ἰω. Κ. Βασδραβέλλης, *Ἱστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας 1695-1912*, Θεσσαλονίκη 1952, ὡς τόπος καταγωγῆς πολλῶν ἀπογραφομένων τῆς περιόδου 1831-1835. Δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσί του νὰ εἶναι ὀρθή, ἐφόσον εἶναι εἰκόλη ἡ παρανόλησις *Καρίτσα - Φερνίτσα*. Ἀναζητήσῃ τὴν *Φερνίτσα* σὲ κείμενα καὶ χάρτες τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Μόνον πού ἡ *Καρίτσα* πού μνημονεύει ὁ συγγρ. δὲν εἶναι αὐτὴ πού βρισκεται στὴν Ὀσσα, ἀλλὰ στὸν Ὀλύμπο, μερικὰ χιλιόμετρα ψηλότερα ἀπὸ τὸ Δίον. Ὑπάρχει καὶ *Καρίτσα* στὴν Ὀσσα, ἀλλὰ δὲν ἔχει σχέση μὲ αὐτὴν τοῦ Ὀλύμπου· στὴν τελευταία ἔχουν ἐγκατασταθεῖ κάτοικοι τοῦ παλαιοῦ χωριοῦ *Φτέρη* (πού βρισκόταν γύρω στὰ 15-20 χλμ. βορειότερα τῆς *Καρίτσας*). Μήπως λοιπὸν ἡ *Φτέρη* πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴν *Φερνίτσα* τῶν τουρκικῶν ἐγγράφων; Ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης, *Ὀδοιοτρικὰ Μακεδονίας, Ἠπίρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Émile Isambert*, Ἀθῆναι 1878, σ. 77, γράφει: «Μετὰ τοὺς Σφίγγους καταλείπομεν ἐν δεξιᾷ τὴν Κουντουριώτισσαν καὶ τὸν αὐλῶνα δι' οὗ φθάνει τὴν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας, καὶ διερχόμενοι τὴν *Φτέρην* ἢ *Καρίτσαν*, φθάνομεν εἰς (2 ὥρ. 30) *Μαλαθρίαν*, τὸ ἀρχαῖον Δίον». Περὶ τὸν Νικ. Θ. Σχινᾶ, *Ὀδοιοτρικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπίρου...*, Ἀθῆναι 1886, σ. 47. Λιγότερο διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ μελέτῃ τοῦ Ἀθ. Γ. Καραβέργου, *Τουρκικὰ ἐγγράφα - ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας ἀναφερόμενα στὸ Νομὸ Πιερίας*, Θεσσαλονίκη 1984.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Ἀδέλα Ἰσμουρλιάδου, *Κοριτσά, Ἐκπαίδευση - Εὐεργέτες - Οἰκονομία 1850-1908*, ἐκδ. Institute for Balkan Studies - ἐκδ. οἶκος Ἀδελφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 176 + 12 εἰκόνες.

Τὸ παρόν ἔργο εἶναι ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Ἀδ. Ἰσμουρλιάδου καὶ ἀναφέρεται στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως Κοριτσᾶς τῆς Β. Ἠπίρου, δηλ. τῇ χρονικῇ περιόδῳ 1850-1908. Στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου τῆς ἡ συγγρ. ἀναλύει τοὺς λόγους τῆς ἀκμῆς: οἰκονομικὴ ἀνθήσις, πλουτισμὸς Κοριτσαίων τῆς Διασπορᾶς, ἄνοδος τῆς ἀστικῆς τάξεως, δραστηριότητες τοῦ Ἠπειρώτου μητροπολίτου Νεοφύτου, παραχώρησις δικαιοματίων στοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλῃ μὲ τὸ Χάττι Χοιμარიὺν (1856). Ἡ συγγρ. παρουσιάζει, ἐπίσης, τὶς πηγές τῆς ὁπως: τὰ ἐγγράφα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, τὸ Public Record Office, τὴν ἐφημερίδα τῆς Κοριτσᾶς *Πελαγίς*. Στὴν συνέχεια ἡ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἱστορικὰ τῆς Κοριτσᾶς: προέλευσις ὀνόματος, ἀναφορὰ τῆς ἀπὸ τὶς βυζαντινὲς πηγές, σχέσεις τῆς μὲ τὶς γειτονικὲς περιοχές (Μοσχόπολη, Νικολίτσα, Βυθιζούκι, Ὑπσιχία), διοικητικὴ ὑπάγωγι τῆς κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν στὸ βι-

λαέτι Μοναστηρίου, πληθυσμαική φυσιογνωμία του σαντζακίου Κοριτσάς (26.500 Έλληνες, 20.000 Μωαμεθανοί κατά το 1881, 14.000 Έλληνες, 4.000 Άλβανοί το 1875), διοίκηση της πόλεως (Έλληνας Όρθόδοξος μητροπολίτης, Τουρκος μουντεσαρίφης), γλώσσα (ένα είδος αρχαϊκής ιλλυρικής), ήθη και έθιμα, μουσική (καθαρώς ελληνική). Η συγγ. επιμένει εδώ στην εκκλησιαστική πορεία της Μητροπόλεως Κοριτσάς από τον 11ο μ.Χ. αϊ. ώσπου το 1767 με την κατάργηση της αυτοκέφαλης αρχιεπισκοπής Άχριδών ή Μητρόπολη Κοριτσάς και Σελασφόρου υπάγεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ως Μητρόπολη Κοριτσάς και Μοσχόπολεως. Ξεετάζονται, επίσης, οι εκκλησίες και οι μονές της ευρύτερης περιοχής της Κοριτσάς.

Άκολούθως η συγγ. παρουσιάζει την οικονομική ζωή των Ελλήνων της Κοριτσάς, τά καταστήματά της, τον όρυκτό πλούτο της, τους ικανούς οικοδόμους της, την έμπορική σημασία της, τό σαββατιάτικο πανηγύρι της, τους πλούσιους Κοριτσαίους της Αιγύπτου και της Ρουμανίας, τό πυκνό έξαγωγικό έμπόριο της πόλεως, τίς τραπεζιτικές δραστηριότητες των Κοριτσαίων Μάνου, Φούντου κ.λπ., την κυκλοφορία ξένων νομισμάτων. Όλα τούτα έδιδαν στην πόλη οικονομική ευρωστία και άρχοντιά εφάμιλλη μέ αυτήν της Σμύρνης και του Φαναρίου. Η οικονομική άνθηση επέφερε και πνευματική άνθηση: έτσι συνέβη και στην περίπτωση Κοριτσάς που συνοδεύθηκε μέ συνεχή αύξηση του ελληνικού πληθυσμού της.

Στό δεύτερο κεφάλαιο *Κοριτσαίοι ευεργέτες της Διασποράς* ή κ. ‘Α.Ί. Ξεκινώντας από την ίδρυση του Λάσσο, που καθιερώνει τό 1850 ό μητροπολίτης Κοριτσάς Νεόφυτος (1845-1878) μέ σκοπό τή διαφύλαξη στο ταμείο αυτό των δωρεών των Κοριτσαίων της Διασποράς. Από τό ταμείο αυτό λίγα χρόνια αργότερα διετίθεντο ποσά για σχολεία, φαρμακεία, οικότροφεία, εκκλησίες και άλλα κοινωνική έργα. Η διαχείριση του Λάσσο υπήρξε άριστη και καρποφόρα επ’ αγαθών των Κοριτσαίων, οι οποίοι φιλοτιμούνταν νά ένισχύουν τό κοινοτικό αυτό ταμείο από τους πιο πλούσιους ως τους πιο φτωχούς. Προκειμένου νά φανεί ή οικονομική δυνατότητα του Λάσσο ή συγγ. παραθέτει τά πρόσωπα, τους φορείς, τίς εκκλησίες, τίς μονές που τό ένίσχυαν τροφοδώντας την σημαντική αυτή πηγή πλούτου της Κοριτσάς. Γενικώς οι δωρεές και τά ποικίλα έμβλήματα των Ξενιτεμένων Κοριτσαίων κάλυπταν την άνέγερση κτηρίων, την όργάνωση βιβλιοθηκών και εργαστηρίων, την λειτουργία όρφανοτροφείου, την πληρωμή των μισθών του διδακτικού προσωπικού. Μεταξύ των ευεργετών της Κοριτσάς διακεκριμένη θέση κατέχουν ό ‘Ιω. Μπάγκας (1814-1895) και ό Άναστ. Άβραμίδης-Λιάκτσης. Ό πρώτος άφού πλούτισε, μετά τό 1833, στην Αίγυπτο, εγκαταστάθηκε στην Ρουμανία και από τό 1850 άρχισε νά ευεργετεί την γενέθλια πόλη· τό 1889, γέρος πλέον, παρέδωσε στον τότε πρωθυπουργό Χαρίλαο Τρικούπη όλη την περιουσία του, υπό τόν μοναδικό όρο νά μεριμνά τό ελληνικό κράτος για την συντήρηση του ελληνικού σχολείου της Κοριτσάς, που έφερε και τό όνομά του. Η ελληνική πολιτεία φρόντισε για την καλύτερη αξιοποίηση της δωρεάς Μπάγκου· στην διαχειριστική επιτροπή μετείχαν επιφανείς Έλληνες πολίτες που έξασφάλιζαν την άψογη διαχείρισή του. Ό Άναστ. Άβραμίδης ένίσχυσε τό Λάσσο της Κοριτσάς και από τίς δωρεές του τροφοδοτούνταν οι δύο άστικές σχολές άρρένων κατά κύριο λόγο, αλλά και τό κοινοτικό φαρμακείο, σέ μία εποχή που είχε κορυφωθεί ή άλβανική προπαγάνδα στην Κοριτσά και οι κύκλοι της άλβανικής διασποράς του Βουκουρεστίου πίεζαν τόν Άβραμίδα νά ένισχύσει την ίδρυση άλβανικού σχολείου στην Κοριτσά. Πάντως ή ελληνική δημογεροντία Κοριτσάς μέ τους μητροπολίτες Κοριτσάς, Μοναστηρίου κατόρθωσαν νά διαχειριστούν κατά τόν καλύτερο δυνατό τρόπο τό κληροδότση Άβραμίδα, παρά τά προβλήματα και τίς δυσκολίες που παρουσιάσθη-

καν και πού αναλύει ή συγγρ. μέ βάση τίς ἀρχειακές πηγές.

Στό ἐπόμενο κεφάλαιο ό λόγος γιά τήν Γενική Ἑκπαίδευση στήν Κοριτσά· ή μελέτη τοῦ θέματος ἀρχίζει ἀπό τό 1723, ὅποτε φαίνεται ὅτι ἰδρύθηκε τό πρῶτο ἑλληνικό σχολεῖο στήν πόλη κατά τό σύστημα καί τήν μέθοδο τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς ἐποχῆς: διδασκαλία Ὀκτωήχου, Ψαλτηρίου, Συνόψεως, ἑξετάσεις ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου καί τῶν ἐπιτρόπων. Ἀπό τό 1836 εἰσάγεται ή ἀλληλοδιδασκαλία, πάλι κατά τό πρότυπο τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν σχολείων· παραλλήλως λειτουργεῖ τό Ἑλληνικό Φροντιστήριο καί τό Παρθεναγωγεῖο, ἐνῶ τό 1837 οἱ ἀδελφοί Μήτκου ἰδρύουν τήν κοινή ἑλληνική σχολή πού εἶχε καί καλοῦς διδασκάλους καί πολύ καλή βιβλιοθήκη. Λειτουργοῦσαν, ἐπίσης, μετά τό 1867 δύο ἀστικές σχολές ἀρρένων. Ὅλα αὐτά τά σχολεῖα ἐνίσχυε τό Λάσσο, οἱ εὐεργέτες τῆς Κοριτσᾶς καί ὁ Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως. Τά σχολεῖα αὐτά μετά τό 1872 μετεξελίχθηκαν σέ ἀστικές σχολές ἀκολουθώντας τό πρόγραμμα τῆς Πατριαρχικῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐνῶ λίγο ἀργότερα ή Ἀστική Σχολή Κοριτσᾶς εἶχε λάβει τόν χαρακτήρα πρακτικῆς σχολῆς γιά νά ἐναρμονισθεῖ μέ τίς ἀνάγκες τῶν πολιτῶν τῆς πόλεως μέ ἄξονα τῆς διδασκαλίας βιοτεχνικά, γεωπονικά καί λοιπά τεχνικά μαθήματα γύρω ἀπό τήν ὑφαντική, τήν οἰκοδομική, τήν βυρσοδεψία, τέχνες δηλαδή πού ἐνδιέφεραν τοὺς Κοριτσαίους. Χαρακτηριστική γιά τά θέματα παιδείας ἦταν ή διδασκαλία τῆς τοπικῆς ἱστορίας κατά τήν δεκαετία τοῦ 1880 ἀπό τόν διδάσκαλο Καρμίτη, ὁ ὁποῖος συνέγραψε καί σχετικό βιβλίο.

Σημαντικός σταθμός γιά τήν ἱστορία τῆς Κοριτσᾶς εἶναι τό ἔτος 1875, ὅποτε συντάσσονται οἱ *Γενικοὶ Κανονισμοὶ τῶν κοινῶν καθιδρυμάτων τῆς πόλεως Κοριτσᾶς* καί πού ἄλλαξαν πρὸς τό καλύτερο τήν λειτουργία τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς. Οἱ διευδικήσεις τῶν γειτόνων μετά τό συνέδριο τοῦ Βερολίνου (1878) ἔδωσαν ἀφορμὴ νά ἀνοίξουν νέα σχολεῖα καί στήν Κοριτσά μέσω τῶν ὁποίων ἀντέστη ὁ Ἠπειρωτικός ἑλληνισμός. Στά πλαίσια αὐτῆς τῆς ἄμυνας ὁ Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως ἐνίσχυε τόν ὁμολόγο του Ἠπειρωτικό, πού καί αὐτός ἔδρευε στήν Κωνσταντινουπόλη, γιά τήν ἰδρυση δημοτικῶν σχολείων καί νηπιαγωγείων πού θά καλλιεργοῦσαν τήν ἑλληνική γλώσσα, τήν ἑλληνική ἱστορία, τήν ὀρθόδοξη παράδοση. Ἰδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε μάλιστα στά νηπιαγωγεῖα τῆς περιφέρειας μέ κύρια φροντίδα τήν ἐνίσχυση τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Μέ τήν ἐναρξη τοῦ 20οῦ αἰ. τά ἑλληνικά σχολεῖα τῆς Κοριτσᾶς, καί ἄρα καί ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν, πολλαπλασιάσθηκαν σέ ἀπάντηση τῶν ξένων προπαγανδῶν καί ἰδιαίτερως τῆς ἀλβανικῆς. Ἡ συγγρ. κάμει λόγο ἐδῶ γιά τό Παρθεναγωγεῖο, τοῦ ὁποῖου ή παρεχόμενη παιδεία ἀπέβλεπε στήν καλλιέργεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας γιά νά μποροῦν, ἀπό τῇ μία νά ἀλληλογραφοῦν ἀργότερα οἱ ἀποφοιτήσαντες μέ τοὺς ξενιτεμένους συζύγους καί ἀπὸ τήν ἄλλη νά βελτιώσουν τίς γνώσεις τους στήν ὕλην, τήν μαγειρική, τίς οἰκιακές ἐργασίες, ἀλλά καί τήν ἐθνική παράδοση. Ὅσο γιά τό ἀλβανικό σχολεῖο τῆς Κοριτσᾶς, αὐτό ἰδρύθηκε ὕστερα ἀπὸ ἐνέργειες τῶν ἀλβανιστῶν Μάρκου καί Κωστοῦρη καί τῶν ὁργανώσεων Tarafi i Shqipëres, πού δραστηριοποιήθηκαν παραλλήλως καί στήν ἐκτύπωση βιβλίων, χαρτῶν, ἀφφραhtaρίων καί τήν διάδοση τῆς ἀλβανικῆς γλώσσας. Ἡ κίνηση αὐτὴ ἐκδηλώθηκε μετά τό 1885 ἀλλά πολύ σύντομα ἀτόνησε ἀπὸ τήν ἑλλειψη ἐνδιαφέροντος τῶν Ἀλβανῶν, μολονότι οἱ ἀλβανιστές ἔχαν ρίψει ὅλο τό βάρος τῶν προσπαθειῶν τους στήν Κοριτσά παραμερίζοντας ἄλλες κρίσιμες γι' αὐτοὺς περιοχές, ὅπως ή Αἰλῶνα, τό Ἀργυροκάστρο καί ή Πρεμετή. Σημειώτεον ὅτι στό ἀλβανικό σχολεῖο διδασκόταν ή ἑλληνική γλώσσα καί ὅτι αὐτό ἐκλείσε τίς πύλες του τό 1902 (τό ἀρρεναγωγεῖο) καί τό 1908 (τό Παρθε-

ναγωγείο)· ήδη από τό 1890 τό σχολείο αυτό λειτουργοῦσε μέ δέκα μόνο μαθητές. Ἀπροθυμία προσελεύσεως μαθητῶν, κακή οἰκονομική κατάσταση τῶν ὀργανώσεων πού τό στήριζαν, ἀλλά καί τήν μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀλβανιστῶν τῶν ὀργανώσεων Bashkimi καί Agimi στήν Βόρεια Ἀλβανία καί κυρίως στήν Σκόδρα ἦσαν οἱ αἰτίες ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας τους.

Στό τέταρτο κεφάλαιο ἡ κ. Ἀ.Ι. ἀσχολεῖται μέ τήν λειτουργία καί τήν ἐθνική πολιτική τοῦ Μπαγκείου Γυμνασίου, τόν κανονισμό τῶν κοινῶν καθιδρυμάτων τῆς Κοριτσᾶς (1875), τό Λάσσο, τά ὅποια μαζί μέ τό ἐλληνικό κράτος προώθησαν σέ σημαντικό βαθμό τήν παιδεία τῆς πόλεως καί τῆς περιοχῆς τῆς. Ἐτοί, στά σχολεῖα τῆς βορειοηπειρωτικῆς πόλεως δίδαξαν ἱκανοί διδάσκαλοι, κλήθηκαν ἀξιόλογοι ἱατροί καί ἱερεῖς, ἐστάλησαν πολύ καλά βιβλία, ἰδρύθηκαν νέα σχολεῖα, δόθηκαν ὑποτροφίες καί ὅλα αὐτά ὄχι μόνον μέ τήν συμβολή τῶν ἐντοπίων καί ξενιτεμένων Κοριτσαίων, ἀλλά καί χάρις στοῦ ἐνδιαφέρον καί τήν οἰκονομική στήριξη τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, τοῦ Συλλόγου πρὸς διδασίαν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς. Ἡ συγγρ. μᾶς πληροφορεῖ ἐδῶ καί γιά τά διδασκόμενα μαθήματα καί ἐπισημαίνει παραλλήλως ὅτι ἡ στόχευση τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς ἦταν ἡ παροχή παιδείας, θρησκευτικῆς καί πατριωτικῆς, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐνίσχυση τῆς διδασκαλίας τῶν ἐλληνικῆς γλώσσας (ἀρχαίας καί ὁμιλουμένης) καί τήν ἀφοσίωση τῶν πιστῶν στοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου· στό ἴδιο αὐτό κεφάλαιο ἐξετάζονται τά σχολικά ἐγχειρίδια, ἡ αὔξησις τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος (μετά τό 1901), ἡ ἀποτελεσματική παρουσία τοῦ προξένου τοῦ Μοναστηρίου Κιουζέ Πεζᾶ κ.ἄ.

Τό βιβλίο κλείνει μέ τά συμπεράσματα καί τήν ἐκδοση ἐγγράφων στοῦ Παράρτημα· πίνακες μεθοδολογίας διδασκάλων καί καθηγητῶν τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους καί τῶν συναδέλφων τους τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς, προκειμένου νά ἀναδειχθεῖ ἡ κρατική μέριμνα γι' αὐτά τά τελευταία, ὥρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων, ἐγγραφα γυμνασιαρχῶν, προξένων κλπ., πάντα βεβαίως σέ συνάφεια μέ τά σχολεῖα τῆς Κοριτσᾶς. Καί φυσικά ἡ ἀνέκδοτη καί ἐκδεδομένη βιβλιογραφία καί οἱ εἰκόνες.

Συμπερασματικῶς, τό βιβλίο τῆς κ. Ἀ.Ι. εἶναι πολύ χρήσιμο, γιατί συνιστᾷ μία ἀξιόλογη συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἠπείρου, ἀφοῦ παρέχει μία πολύ σαφῆ εἰκόνα τῆς ἀκμῆς τῆς Κοριτσᾶς κατά τήν περίοδο 1850-1912. Τά κληροδοτήματα τῶν Κοριτσαίων, οἱ δωρεές τῶν ἀποδήμων, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ καλλιέργεια τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κατ' αὐτήν τήν κρίσιμη περίοδο τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων καί τῆς ἐμφάνισις τοῦ ἀλβανισμοῦ προβάλλονται στό βιβλίο τῆς κ. Ἀ.Ι. Δέν λείπει, ὥστόσο, καί ἡ μελέτη τῆς οἰκονομίας, τῶν προσώπων καί τῶν φορέων πού συνέβαλαν στήν πρόοδο τῆς Κοριτσᾶς. Γι' αὐτό καί εὐχόμαστε νά ἔχουμε συντόμως παρόμοιες ἐργασίες ἀφιερωμένες στά ἄλλα κέντρα τῆς Βορείου Ἠπείρου: τό Ἀργυρόκαστρο, τοὺς Ἁγίους Σαράντα, τήν Χειμάρρα, τό Δέλβινο.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. G. Varvounis, *La vie quotidienne et les comportements religieux traditionnels dans la Thrace du 14e siècle. Le témoignage de la Chronique d'Éphrem d'Énos*, ἐκδ. Association Culturelle de Komotini - Centre des Études Thraciennes, Komotini 1998, Supplement Thrakiki Epetirida, no 3, pp. 116.

Ὁ κ. Μ. Βαρβούνης ἀσχολεῖται ἀπό ἐτῶν μέ θέματα λαογραφίας τοῦ θρακικοῦ χώρου· ἡ θέση του ὡς ἐπίκ. καθηγητοῦ στοῦ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης τοῦ